

ՄԱՍԻՆԻ ԴԱՎՐԻԺԵՑԻ

1603 թվականին Շահարաւն սկսեց իր հայտնի արշավանքը օսմանցոց դեմ և Հայաստանը կրկին պատերազմական դործողութիւնների թատերաբեմ դարձաւ:

Այս դարաշրջանի պատմութիւնը տալիս է Առաքել վարդապետ Դավրիժեցին: Դավրիժեցու պատմութիւնը կրում է հետևյալ վերնագիրը. «Պատմութիւն Առաքել վարդապետի Դավրիժեցուց»:

Այս համեստ վերնագիրը ինքնին խոսում է ժողովրդին նվիրված համեստ վարդապետի մասին: Գրքի ենթավերնագիրն է. «Սակա դիպուածոց Հայաստանեայց և դաւառին Այրարատայ և մասին Գողթան դաւառին սկսեալ ի ՌԾԱ թուականին Հայոց մինչև ի ՌԾԺԱ թ.»։ Ուրեմն նա գրել է շուրջ 60 տարվա պատմութիւն սկսած 1602 թ. մինչև 1662 թվականը: Նրա ամբողջ պատմութիւնը ամփոփում է 56 գլուխ, որոնցից ամենավերջինը՝ 56-րդը նվիրված է իր պատմութիւնը դրելու հանդամանքներին:

«Պատմառ առնելով զգիրս պատմութեանց յորում և յիշատակարան առնողին» վերնագրին սակա պատմադիրն անում է իր գիրքը դրելու պատմութիւնը:

Այս վերջաբան կաղնոյդ դիտում նա անկեղծորեն հայտարարում է ի լուր աշխարհի, թե այս դործը, որին ձեռնարկել է, իր ուժերից վեր է եղել, սակայն իրեն հարկադրել են դրել: «Այլ ի հարկեցուցիչ հրամանէ» ասում է նա, «Տեսան Փիլիպպոսի Ամենայն Հայոց կաթողիկոսի, որին այն մարդիկ ամենեքեանքն (այսինքն Ս.

Էջմիածնի միաբանութիւնը և այլն: Ի. Վ.) մեծաւ տարփանօք և յաւէտագունիւ ըղձիւ բաղձային արձանացուցանել ի դիւս յիշատակի ի դիտութիւն յապալ եկելոց, որք յանցնիւր դարս և ժամանակս յառաջագային, նաև հանապազ մաղթական բանիւ խնդրէին ի Փիլիպպոս կաթողիկոսեղի հրամայեսցէ ումեք կատարել զայս դործառնութիւն պատմագրութեանս»:

Այսպիսով մենք տեսնում ենք, որ Առաքել Դավրիժեցուն շրջապատող միջավայրը կաթողիկոսից բռնած մինչև վերին սարկավազը կամ տիրացուն, չահագրգրված են եղել գրի առնված տեսնել մոտիկ անցյալի դեպքերի պատմութիւնը և գուցե, և անհավանական չէ, որ այդ պահանջը գալիս էր նաև Հայ ժողովրդի պահանջն իստիքից ևս: Ուրիշ խոսքով, այն եղել է հասարակական հասունացած պահանջների արդյունք, մանավանդ որ զորոց և տեսեալ էին զամենայն իրականութիւնս և զանցուածս՝ որք ճառեցան ի դիւրս պատմութեանս այսմիկ, այսինքն դաւերիլն աշխարհին Հայոց և զգերիլն և զվատնիլն քրիստոնէից, այլև զնուազիլն և զպակասիլն եկեղեցական կարգաց, և զանշքանալն և զաւէրն բարձրագահ և Քրիստոսարեանկ Աթոռոյն սրբոյ Էջմիածնի, այլև զսոցին նորոգութիւն և այլ ևս բանք պատմութեանց՝ որք և դրեցան յայտմ շարադրութեանս»։ Այստեղից պարզվում է, որ Առաքել Դավրիժեցին իր պատմութեան նյութն ամբողջովին քաղել է ահանատեսների պատմութիւններից ու շիջո-

դուժյուններից, այլ խոսքով նրա գրական ազդեցությունը եղել են կենդանի մարդիկ և որոնց դանելու, տեսնելու և պատմել տալու համար ինքը պատմագիրը մեծ դժվարություններ, զրկանքներ ու զոհողություններ է հանձն առել պատմիրված գործը գլուխ բերելու նպատակով:

Այս գործի մեջ խիստ արժեքավոր է Փիլիպպոս կաթողիկոսի դերը:

Անշուշտ կաթողիկոսը և իրեն շրջապատող միաբանությունը զգում և հասկանում էին, որ ժամանակակից դեպքերի շարադրությունը վարդապետ գրչի ձեռքով, դեպքեր, որոնց տպավորությունները դեռևս թարմ էին սերունդների հիշողության մեջ և ականատեսների ուղեղներում, կարող էր ուժեղ հետաքրքրություն ստեղծել դեպի ազգային պատմությունն ընդհանրապես և դեպի դիրքն ու գրականությունը մասնավորապես: Այդպիսով անկասկած հնարավոր էլինե՞ր կուլտուրական կյանքի սկիզբը դնել, կյանք, որի թելերը, ինչպես տեսանք, կտրվել և անհետացել էին 12, 13 11 և 15-րդ դարերի հսկայական տեղաշարժերի մեջ: Այն միաժամանակ նոր հետաքրքրություն և աշխույժ պիտի ստեղծվեր հայ եկեղեցու և մանավանդ Մայր Աթոռի շուրջը, որը վերջին ժամանակներում քաղաքական փոթորիկների շնորհիվ դրեթե մոռացվել էր կամ մոռացվելու վրա էր:

Այս հակասություններից ելնելով է, որ ինչպես Փիլիպպոս կաթողիկոսը, նույնպես և նրան հաջորդող Հակոբ Զուղայեցին հանգիստ չէին տալիս Դավրիժեցուն հարկադրելով և հրամայելով նրան գրել և ավարտել այդ անհետաձգելի պատմությունը:

Ահա թե ինչպես է պատմում այդ մասին ինքը Դավրիժեցին. «Եւս և ինքն կաթողիկոսն Փիլիպպոս զանաւելագոյն փոյթունէր քան զամենեւեմն սակս սմին իրաց,

վասն որոյ հարկ էր երբեմն դայս և երբեմն դայն զի կատարեսցին զայս գործս, և յովից ոմանց իւրոցն աշակերտաց եղև հարկադիր զի թերևս ոք յանձն առեալ կատարեսցէ»¹:

Տարօրինակ զուգադիպություն մեր պատմագրության մեջ շարունակվում է վերևից պատմեր տալու և հարկադրելու տիպիկական սովորությունը պահպանվել մինչև 17-րդ դարը: Այդ պիտի բացատրել նախ նյութական պայմաններով մազադաթի թանգությունը և ձեռք բերելու դժվարությունները և այլն, և երկրորդ կյանքի ապահովության խնդրով, քանի որ պատմագիրը ժամանակակիցների կյանքը քննադատում էր, հատկապես նա աղղեցիկների կողմից պիտի հովանավորվեր, որպեսզի իրեն ապահով դնար, դրա հետ պիտի կապել և գրաքննչական հանգամանքը:

Սակայն Փիլիպպոս կաթողիկոսի ձեռնասուն աշակերտները խուսափում են իրենց ուսուցչի և մուսցանողի պատվերը կատարել, քանի որ այն կապված էր դժվարությունների և զոհարարության հետ: Ահա թե ինչպես է մեկնաբանում այդ հանգամանքը Դավրիժեցին:

«Իսկ նոքա հմուտ դուով գիտէին զբաղմաղան աշխատութիւն, որ ի սմա և ոչ ետուն զանձինս ի տաժամումնս յայս, այլ յինքեանց ի բաց քեցեալ հողոպրեցան»²:

Ինչպես երևում է այս վկայությունից, Փիլիպպոս կաթողիկոսը բավական տառապել է այս պատմությունը գրել տալու հոգսերով և վերջ ի վերջո հարկադրված է եղել հրամայել և ստիպել, տեսնելով որ հորդորներն ու գիտակցական մոտեցումը արդյունք չեն տալիս:

Այս պարզապես երևում է Դավրիժեցու հետևյալ ստղերից. «Իսկ նուսաստ և արուարս յամենեւին Ստաքեալ / կոչմամբս սպասաւոր բանի, դուով իմ տեղեաւ ի քաղաքէն թաւրիպու, և յաշակերտութենէ

¹ Դավրիժեցի, էջ 668.

² Նույնը, էջ 668.

սոյն տեսանոյս Փիլիսոփայոսի կաթողիկոսի, և ի միաբանութենէ լուսաւոյնոց աթոռոյն սրբոյ էջմիածնի, որ և աստէն իսկ սնեալ և վարժեալ, և յաւուրս ծերութեան ժամանեալ նաև ակն ունիմ զի ընդ հոգանեալ սորին ամփոփել ի հոգ, զի թերևս որ ի սմա խորհրդակատարութեանցն լինիմ հաղորդեալ: Վասն որոյ յետ ամենեցունց իբրև անարդի միջ եղև ահա հրաման հայրապետին ի վերայ ինձ տկարիս, և որպէս զտկար կենդանի սմն ըմբռնեալ ի վարմից և յորոգայթից և ոչ կարիցէ զերծանիլ... և զկղկելիս ըմբռնեալ ի վարժ գործոյս աշակի, և այս յազազս աշխատեալս պատճառաց:

Ինչպես տեսնում ենք, «իբրև անարդի միջ եղէ ահա հրաման հայրապետին ի վերայ ինձ տկարիս» միջոցառումներից հետո է, որ Առաքել Դավթիթեցին համաձայն նում է գրել իր պատմութիւնը:

Դավթիթեցու այս բացատրութիւնների վրա մի փոքր չափով կանգ առնելը կարևոր է բնութագրելու համար Փիլիսոփայոս կաթողիկոսի դեմքը և այն կուլտուրական միջավայրը, որ նա ստեղծել է Մայր Աթոռում և լայն համառաջխառնանքը, որով նա ձգտում էր մեր մատենագրական գրականութիւնը կյանքի կոչել:

Պարզվում է նույնպես, որ Առաքել Դավթիթեցին բավական ժամանակ դիմադրել է կաթողիկոսին և հանձն չի առել իրեն առաջարկված աշխատանքը կատարելու, նույնիսկ նա կողմնակի միջնորդութիւններ է հարուցել այդ աշխատանքից ազատվելու համար:

«Առաջին որպէս ի վերդ ցուցաւ, զի ոչ կարացի զերծանել ի հրամանէ հայրապետին, թեպէտև բազում միջնորդօք յայտարարեալ խոստովանեցայ զիմն տկարութիւն ոչ գոչ բաւական աշակ իրադործութեանս»:

Սակայն ժամանակակից անցքերի պատմութիւնը զրի առնելը ժամանակակիցների կողմից համարվում էր խիստ անհետաձգելի անհրաժեշտութիւն: Փառք մեր Մայր Աթոռի ղեկավարներին իրենց այդ աշայլըջութեան համար, այլապես այդ վերին ստիճանի հետաքրքիր ժամանակաշրջանի պատմութիւնը մենք այսօր չէինք ունենա: Ինչպես հայտնի է այս ժամանակաշրջանի պատմութիւնը տվել է միայն Դավթիթեցին և ոչ միայն երկրորդը շունինք նրա կողքին, այլև այդ ամբողջականի որոշ հատվածները կամ մասերն անգամ, ուրիշ արձանագրողներ չեն եղել:

Պատմութիւնը դրելու և ավարտելու երկրորդ պատճառը Փիլիսոփայոս կաթողիկոսին հաջորդող Հակոբ Զուղայեցի կաթողիկոսն է, որ նույնպիսի համառութեամբ և ստիպմամբ, ինչպես իր նախորդն է եղել, հարկադրել է Դավթիթեցուն ավարտել այդ գործը:

«Երկրորդ ոչ միայն ի հարկելոյ Փիլիսոփայոս կաթողիկոսին, այլ մանաւանդ ի հարկելոյ մեծահոգ երկայնամիտ հայրապետիս տեսնոյ Յակոբայ կաթողիկոսին Զուղայեցոյ, որ զկնի Փիլիսոփայոս կաթողիկոսին յաջորդեաց զգահն հայրապետական, զաթոռն սուրբ էջմիածին, սա ևս հարկեաց զիս յայս գործ, որ զկնի վախճանի Փիլիսոփայոս կաթողիկոսին ի բաց թողեալ էի, զի կարի բազմախոնջ և աշխատաւոր և արժանի թուեցաւ ինձ այս գործ, վասն որոյ ի բաց կացի և հրաժարեցայ ի սորին առնելոյս, և մնաց խափանեալ այս գործառնութիւնս ի ժամանակս ինչ»:

Ինչպես երևում է այս աշխատութեան հետ կապված դժվարութիւնները, թերևս և ոչ բավարար չափով նյութական միջոցներ չունենալը, հարկադրել են Դավթիթեցուն գործը կիսատ թողնել և չչարունակել:

¹ Դավթիթեցի, էջ 668.

² Նույնը, էջ 668.

¹ Նույնը, էջ 668—669.

Սակարյն.

«Ապա այնուհետև սրբազան հայրապետն մեր Յակոբ կաթողիկոսն վերստին յիշումն արար աջամ և էամ զիս իւր առաջի և բազմազան կերպիւ բանից, միւս անգամ զիս կոչած ի սոյն յայտ գործ»¹:

Այս վերջին պարտադրումից հետո է, որ «և այնուհետև յողնակի վշտամբեր կը բխէ հազիւ թէ զայսքան պատմութիւնս հաւաքեցի և գրեցի»²:

Այնուհետև Դավրիթեցին նկարագրում է իր ստանձնած գործի հետ կապված դժվարութիւնները: Ձեռքի տակ որեւէ գրական հիշատակարան, որեւէ պատմական աղբյուր, գեթ ղեպքերի ժամանակագրութիւնն կամ որեւէ ուղեցույց չունենալով նա հարկադրված է եղել դիմել կենդանի մարդկանց, ականատեսների կամ մասնակիցների և բոլոր նրանց տվյալների շարահյուսել իր պատմութիւնը: Այս հանգամանքը առաջ է բերել երկարատեւ և դժվարին ուղեորութիւններ և դրա հետ կապված այն դժվարութիւններ, ուստի և նա կատարելապես իրավացի է, երբ այդ գործը որակում է «յողնաշիւտ և բազմաերկ և տաժանելի գործ», քանի որ «աւուրս յոլով ի սմին ղեպքերելով և ի յոլով երկրիս և յաշխարհս շրջադաշնելով ի խնդիր դրուցաց պատմութիւն, ոչ միայն ի քրիստոնէից, այլ և յայլոց որոց հարցանելով և ամենեցունց զասացեալսն գրելով, և վասն զստուգութիւն բանին զտանելոյ, եղև զի զմի պատմութիւն տասն անգամ և այլ աւելի կրկնելով գրեցի, և դամս ինն ի սմին ղեպքերելով, և զինչս ծախելով, հազիւ թէ զայսքան պատմութիւնս ի մի վայր հաւաքեցի և գրեցի, և բնաւ ոչ ոք եղև ինձ ձեռնառու, այլ միայն Տէր իմ Քրիստոս էր ինձ օգնական»³:

Ինչպես պարզվում է Առաքել Դավրիթ

Ժեցին յուր պատմութիւնը գրել է 9 տարվա ընթացքում, բնական է, որ 40 մամուլ կազմող մի սովոր հատորի համար անհրաժեշտ կլինէր այդպիսի ժամանակամիջոց, քանի որ, ինչպես ասվեց, նա իր ձեռքի տակ ոչ մի գրառութիւն աղբյուր չի ունեցել և ամեն ինչ ստուգել է անձամբ ականատեսներին հարցնելով և, ինչպես ինքն է ասում, միևնույն պատմութիւնը «տասն անգամ և այլ աւելի կրկնելով գրեցի», որպեսզի հնարավորութիւն ունենար համեմատութիւն կարգով ստուգել ղեպքերի ճշմարտաստեմունքը: Այստեղից նկատում ենք, որ պատմագիրը շատ լավ է հասկացել պատմագրի իր ղեւրը և աշարջութիւնը է վերաբերվել գործին:

Այսպիսի լրջութիւնով մոտենալով իր գործին, Դավրիթեցին իր այդ գործը գլխի է բերել միայնակ, առանց որեւէ տեղից կամ մեկից օժանդակութիւն ստանալու և որովհետև գործը պահանջում էր շարունակ ճանապարհորդել ականատես և իրազեկ անձնավորութիւնների տեսչելու, ղեպքերն ստուգելու և այլն, ուստի և մեծամեծ ծախսերի դուռ է բացվում. այդ ծախսերը հոգացել է ինքը՝ պատմաբանը «զինչս ծախելով»: Այդ նշանակում է, որ իր վանական կյանքում նա չափազանց համեստ և խնայողաբար է ապրել, հետևապես և ունեցել է ու խնայել որոշ «ինչք» որը և վաճառել է այս հանրօգուտ գործի ծախսերը հոգալու համար: «Եւ բնաւ ոչ ոք եղև ինձ ձեռնառու, այլ միայն Տէր իմ Քրիստոս էր ինձ օգնական»⁴ և տիրութիւնս նշում է Դավրիթեցին և դատապարտում իր ժամանակակիցների անտարբերութիւնը, սառնասրբութիւնը ղեպի աշտպիսի մի մեծ և արժեքավոր գործ:

Դավրիթեցու այս հակիրճ, ինքնախոհ

¹ Դավրիթեցի, էջ 669.

² Նույնը, էջ 669.

³ Նույնը, էջ 670.

նախադասութիւնները ոչ ալ ինչ են, եթե ոչ մեր 17-րդ դարի էջմիածնի կյանքը և վանական միջավայրի բնորոշումը: Նրա թողած այս համառոտ ինքնակենսագրութիւնից և իր աշխատութիւնից և նրա շուրջը եղած անցուղարձից միայն հնարավոր է դադափար կաղմել նաև այդ ժամանակվա հասարակական կյանքի, նրա ղեկավար մտքի վիճակի մասին: Անշուշտ ոչ ոք եղև ինձ ձեռնտու, ալ միայն Քրիստոս» քաց է անում այն փակաղծերը, որոնց մեջ ամփոփված է մեր այդ ժամանակվա հասարակական կյանքը: Հասկանալի է, որ միայն հատուկ կենտ մարդիկ են եղել, որոնք հետաքրքրվել են մեր եկեղեցական կյանքով ու պատմութեամբ:

Սակայն ի փառս Դավրիժեցու պետք է ասել, որ նա գիտակցել է իր գործի նշանակութիւնը «տեսանելով դաւերս Հայաստան աշխարհին, և զնուազիլն մերոյս ազգին, և զչարութիւն մահմեդականաց կսկծալի մորմոքմամբ այրիւր սիրտ իմ, վասն որոյ յօժարեցայ յարձանադրութեան սոցին»:

Կսկծալի, մորմոքված սրտով զրելով իր պատմութիւնը նա ցտվում է, որ այդ չի զուգադիպել իր երկտասարդական ասորիներին և որ այդ գործը նա կատարել է ծեր հասակում և հիմանդ վիճակում, աչքերի լույսը կորցրած ժամանակ, այն տարիքին, երբ ձեռքերն իսկ իրեն չեն հնազանդվում: Մոմի կամ ճրագի դողդողացող և աղուտ լույսի տակ նա զրել է իր հոյակապ պատմութիւնը և ով գիտե ուրիշ ինչ զրկանքներ է կրել իր ճանապարհորդութիւններին և պանդխտութեան ընթացքում, որոնց մասին լուում է ժողովրդի համեմատ զավակը: «Այլն գիտեցաւ պատահել ինձ այս գործ, ոչ ի ժամանակս առողջ երկտասարդութեան, ալ յողորմելի ծերութեան, վասնզի ծեր էի և նաև յոյժ ցաւաղար մարմնով, և ի լուսնայ աչքս պակասեալ և ի պնդութենէ ձեռքս թուլացեալ դողայր: սոյնպէս և յայոց յամենայն կա-

րողութեանց տկարացեալ, և մահու հրաւերք ամենեքեան հանդէպ աչացս եկեալ կացեալ»:

Դավրիժեցին իր աշխատանքն սկսել է Հայոց ՌՃ Թվականին: Չորս տարում, մինչև Հայոց ՌՃԻ (այսինքն մինչև 1655 թ.) զրել է պատմութեան միայն մի մասը և հավաքել է որոշ տվյալներ ու նյութեր: Եվ ահա Փիլիսոպոս կաթողիկոսը, որ շտապեցնում էր նրան ավարտել այդ արժեքավոր աշխատանքը, վախճանվում է: Դավրիժեցին իրեն աղատ է զգում և թողնում է աշխատանքը կիսատ վիճակում «տեսանելով զյոզնակի վտանգն և զմատանջ երկն աշխատանաց»: Սակայն երկու տարի հետո Հակոբ Զուղայեցին ընտրվում է կաթողիկոս և պահանջում է պատմութիւնն ավարտել: Դավրիժեցին սկսում է թերի թողած գործը շարունակել և Հայոց ՌՃԻ Թվականին (այսինքն 1658 թ.) սկսելով ավարտում է այն չորս տարի հետո, Հայոց ՌՃԺԱ Թվականին (այսինքն 1662-ին):

Իր պատմութեան սկզբի, ինչպես և վերջին մասը զրել է Ս. Էջմիածնում: Պատմութիւնը վերջնական խմբագրութեան է ենթարկել Մայր Աթոռում, իսկ նրա որոշ մասերը զրել է իր շրջագայութիւնների ընթացքում. «Այլ և թեպէտ ի շրջագայութիւնս աշխարհաց ի բազում տեղիս մասնաւորաբար եղև զրեալ ի սմանէ, սակայն սկիզբն սորին եղև ի բարձրագահ Աթոռն ի սուրբ Էջմիածին և կատարումն ևս ի նոյն տեղին»:

Թե և բր է ծնվել Դավրիժեցին այդ մեղ հայտնի չէ. նրա կենսագրութիւնը խմանում ենք իր հիշատակարանից: Նա ծնվել է Թավրիզում, կրթութիւնն ստացել է Ս. Էջմիածնում և աշակերտել է Փիլիսոպոս կաթողիկոսին. եղել է էջմիածնի միաբան և թաղվել է Ս. Էջմիածնի միաբանութեան գերեզմանատանը 1670 թվին:

Իր այս կցկտուր կենսագրութիւնը մի բանի տողերի մեջ է ամփոփել պատմագի-

բը. «Իսկ նուստոս և տրուարս յամենեանն Առաքեալ Կոչմամբս սպասաւոր բանի, զորով իմ տեղեալ ի քաղաքէն Թաւրիզու և յաշկերտութիւնէ սոյն տեսանա Փիլիպպոսի կաթողիկոսի և ի միաբանութիւնէ լուսակառոյց աթոռոյն սրբոյ Էջմիածնի որ և ատենէն իսկ սեւալ և վարժեալ, և յաւուրս ծերութեան ժամանեալ, նաեւ ակն ունիմ զի ընդ հովանեալ սորին ամփոփել ի հող, զի թերեւ որ ի ամա խորհրդակատարութեանցն լինիմ հաղորդեալ»: Նույն իր պատմութեան Լեւրորդ գլխից իմանում ենք, որ նա եղել է Փիլիպպոս կաթողիկոսի պահած աշակերտը և նրա հրամանով մեկնել է «Յունաց աշխարհը», որպէս կաթողիկոսի նվիրակ: Եղել է Ամասիայում, Սեբաստիայում, Սպահանում, Ուռհայում և այլն: Ինչպէս հիշվեց նա վախճանվել է Հայոց ՌՃԺԹ Թվականին, այսինքն 1670 թվին: Նրա տապանաքարի վրա կա հետևյալ անշուք արձանագրութիւնը.

«Պատմադիրն, այս է տապան Առաքել վարդապետին ՌՃԺԹ թուին»:

Նրա ցանկութիւնը կատարվել է, նա թաղվել է Ս. Էջմիածնի միաբանութեան գերեզմանատանը:

Դավրիժեցու ծննդյան տարեթիվը որո-

շել անհնար է, նա իր հիշատակարանում այդ մասին ոչինչ չի հայտնում: Բայց որովհետեւ նա վախճանվել է 1670 թվականին, և քանի որ զրում է, թե խորին ծերութեան տարիներում է այդ պատմութիւնը գրել, ուստի մնում է բավականաւ ենթադրութիւններով: Եթե ծերութեան նրա տարիքը հաշվելու լինենք 70—75, ուրեմն պետք է ընդունել, որ նա ծնվել է 16-րդ դարի վերջերին:

Ուշագրավ է Դավրիժեցու պատմութեան 1896 թվականի Ս. Էջմիածնի հրատարակութեան Ավետիս Երեց գրչի հիշատակարանը: Այստեղ Ավետիս գրիչը հայտնում է, որ Դավրիժեցին իր ծախքով արագորէլ է տվել իր գիրքը և որ այդ 5-րդ արտագրութիւնն է, որ Առաքել վարդապետը կատարել է տալիս յուր «Ճեռագրից» բնագրից. «Որ յոլով ջանիւ և բազում հոգաբարձութեամբ ծախէ ինչս և ճեռամբ գրչաց գրել պայ առաջին վասն օրինակին բազմասաւոյ և երկրորդ վասն առ տէր յիշատակի»: Արտագրութիւնը կատարվել է «ի մայրաքաղաքս Երևան, ի դուռն սրբոյ Եկեղեցւոյս, որ կոչի կաթողիկէ ի մեծ թուականիս Հայոց ՌՃԺԵ»:

Ռուբէն վարդապետ